

PRIKAZ

ŠTA ĆE BITI SA EVROPSKOM UNIJOM? ISTORIJA I BUDUĆNOST

Volfgang Šmale, *Šta će biti sa Evropskom unijom? Istorija i Budućnost*, Klio, Beograd 2019, 161 str.

Poslednjih nekoliko godina u javnom diskursu, ali i delu stručne javnosti, Evropska unija (u daljem tekstu kao: EU) sve više se ocenjuje kao sistem u krizi. Finansijska kriza, Bregzit, strah od jačanja desničarsko-populističkih struja, teroristički napadi u Parizu, Nici, Briselu i Berlinu tokom 2015. i 2016. godine, samo su neki od pokazatelja slabosti koje je EU ispoljila u društvenoj, ekonomskoj i spoljnopoličkoj sferi. Kao rezultat ovakvih tendencija, među zagovornicima EU imamo veliki broj političkih i javnih debata, koje su saglasne po pitanju neophodnosti delovanja u cilju konsolidovanja EU i njene uspešne budućnosti. Istražujuću odnos između nacije i Evrope, knjiga „Šta će biti sa Evropskom unijom? Istorija i budućnost“ nastoji da pronađe najbezbedniji način na koji EU može prevazići postojeću krizu, pozicionirajući sebe kao globalnog aktera u svetu koji se menja. Zastupajući ideju da tzv. „ukidanje“ EU nije nužno, autor Volfgang Šmale podvlači značaj sistemskog preispitivanja ciljeva na kojima ona počiva, kao osnove za početak njene unutrašnje transformacije. Ciljevi na kojima je EU konstituisana su i dalje validni i važni, ali promenjene međunarodne okolnosti nameću potrebu njihove reforme. Pri tome, ovakvo stanovište potkrepljuje se činjenicom postojanja prevelikog jaza između dogovorenih ciljeva i njihove faktičke realizacije, u čemu se upravo krije jedan od uzročnika krize EU.

Sadržaj knjige je koncipiran u šest tematskih poglavlja, u čijem su fokusu istorijska rekapitulacija postignuća EU, a potom i mogući budući scenariji organizacije čiji su vitalni delovi sistema izvesno podbacili. U prva dva poglavlja, autor razmatra činjeničnu osnovu za analizu krize unutar EU, budući da se ona u javnom diskursu različito tumači. U tim okvirima, primarni uzroci krize mogli bi se pripisati *sui generis* prirodi EU, koju odlikuje veliki broj nadležnosti na nadnacionalnom nivou i veliki broj pravnih akata koji se neposredno primenjuju u državama članicama. Podela nadležnosti, nedostatak centralne vlasti, veliki broj učesnika, kao i kombinacija racionalnih i ideoloških elemenata, čine ovu strukturu složenom i sklonoj promenama. Pri tome ne sme se gubiti iz vida da EU ima etičko utemeljenje, koje vrednosni model kombinuje sa utvrđenim ciljevima, zadajući time

dodatno visoke kriterijume za praktičnu realizaciju ove koncepcije. Polazeći od stanovišta da se sama evropska ideja realizovala kroz EU, autor deo odgovornosti za nepoverenje i krizu u kojoj se EU našla, pripisuje upravo nacionalnoj državi, koja je u toj istoj EU ranije našla spas.

U nastojanju da dijagnostikuje problem u sledećoj tematskoj celini, autor upućuje na potrebu formiranja tzv. evropske javnosti koja bi bila čuvar evropskog primarnog prava i nadasve evropske ideje, u situaciji kada postoji protivurečnost između EU i nacije. Dodatno, kriza legitimiteta, nastala usled nedovoljnog poštovanja primarnog prava EU od strane njenih članica, nametnula je krucijalno pitanje – koliko EU sebe shvata ozbiljno? Na tragu takvog razmišljanja, autor osnovano zaključuje da deo odgovornosti za krizu sistema leži u nedoslednosti filozofije njenih osnivačkih ugovora, koji su na bazi kompromisa između ugovornih strana tokom vremena modifikovani i nadograđivani, kao odgovor rastuće svesti EU o izmenjenoj evropskoj realnosti. Osnovnu nedoslednost primarnog prava EU autor nalazi na relaciji Ugovora o funkcionisanju EU, koji nasleđuje starije elemente primarnog prava, usmerene na zaštitu individualne, socijalne i kulturne raznolikosti i Ugovora o EU, koji nacionalizmom osujećuje ovo osnovno opredeljenje. Ugovor iz Lisabona, u koji ulaze oba pomenuta ugovora, prate brojne deklaracije, protokoli, pojedinačne izjave države članica, kojima se dodatno štiti nacionalni suverenitet, a nepoverenje između ugovornih strana najjasnije demonstrira. Zaključno, autor ukazuje na ponovnu potrebu svesne i kritičke analize konstitutivnog prava EU, koje je nakon Lisabonskog ugovora iz 2007. godine evidentno moralo da plati visok danak nacionalizmu.

Upravo fenomenu tzv. novog nacionalizma, kao vrste nacionalizma koji se oslanja na sopstveni diskurs, a koji je pritom duboko ukorenjen u društvu jer obuhvata i politički centar, autor posvećuje posebnu pažnju u četvrtoj tematskoj celini. Tendencija glorifikovanja nacionalne istorije i kulture sećanja, kao i retkost nacionalnog konsenzusa, zasigurno potkopavaju ideju evropskog jedinstva, u prvom redu jedinstva u različitosti. Govoreći o novom nacionalizmu, kao nacionalizmu agresivnog potencijala, autor posledično ukazuje na nekompatibilnost između EU i nacionalne države. Shodno tome, osnovni problem EU i krize u kojoj se našla, identifikuje se u nacionalnoj državi i njenom negiranju nove različitosti, koja je nastupila u Evropi posle 1945. godine. Ocenjujući ovakvu fikciju kao raskorak sa realnošću, knjiga posebnu pažnju posvećuje ideološkom nacionalizmu 21. veka, i na njemu utemeljenom izlasku Ujedinjenog Kraljevstva iz EU. Iako Bregzit sagledava kao očekivanu okolnost nacionalnog istorijskog konteksta, koji ne mora biti vodilja i drugim državama članicama, autor ga ujedno smatra i poučnim, u smislu sagledavanja posledica koje ova vrsta nacionalizma može da proizvede. Kao logičan zaključak ovog poglavlja nameće se konstatacija da bi dalje jačanje ideološkog nacionalizma vodilo izvesnom krah u EU.

Nakon kritičke analize, a u nastojanju da ukaže na najadekvatniji model rešenja za izlazak EU iz krize, autor se najpre osvrće na mnoštvo ideja i reformskih predloga, među kojima su se izdvojili oni koji se odnose na produbljivanje ekonomske i monetarne unije, jačanje francusko-nemačkog motora, Evrope različitih brzina, određivanja selektivnih prioriteta, institucionalne reforme EU itd. Uočavajući da osnovni nedostatak pomenutih predloga rešenja leži u njihovoj nekoherentnosti, koja ne uzima u obzir celinu, autor osnovano zaključuje da sveobuhvatni model rešenja mora biti u vezi sa opštim ciljevima EU, a evropska ideja rekonceptualizovana u svetlu globalnih odnosa, što debate o reformama uglavnom izostavljaju. Konačno, prepoznajući nezamenljivu ulogu civilnog društva i njegovog angažmana, autor optimistično ukazuje da samo snažan evropsko-građanski pokret može pružiti EU novu dinamiku i zamah, što države članice nisu u stanju da stvore ni u jednom organu EU (u prvom redu se misli na Evropski parlament, Savet ministara, Evropsku komisiju). U svetlu toga, glavna uzdanica leži u široko koncipiranoj Evropi „odozdo“, koja po svemu sudeći, jedina trenutno ima realne izgleda za uspeh, jer otvara mogućnost za demokratizaciju koja u sebi nosi potencijal ponovnog približavanja pojmova nacija i Unija. Pravo glasa građanki i građana u zemlji stalnog prebivališta, minimalni uzrast za aktivno i pasivno biračko pravo, veći uticaj Evropskog parlamenta, pravo glasa za državljane trećih zemalja i evropski referendum, neki su od elemenata koje autor prepoznaje kao osnove evropskog demosa, ili kako ga drugačije naziva „društva koje greje.“ No, stvaranje takvog društva u kome, kako se ispostavlja, leži evropska nada, nameće se kao izazov koji mora biti očuvan prilikom definisanja prioriteta EU u uslovima globalnog upravljanja. Kao olakšavajuća okolnost može poslužiti činjenica da politička praksa EU predstavlja pozitivan primer u okviru globalne civilizacije. Konačno, iako se harmonizacija evropske demokratije čini kao težak, ali ne i nemoguć poduhvat, najveća odgovornost za nju i uspešnu budućnost EU, leži u formiranom evropskom građanstvu i probuđenoj evropskoj javnosti.

Nastala nakon Istorije evropske ideje, čini se da nova knjiga Wolfgang Šmalea *Šta će biti sa Evropskom unijom? Istorija i budućnost*, rasvetljava problematiku krize EU na praktičan i ujedno ingeniozan način, sagledavanjem kompleksnosti čitavog procesa u duhu jednog istoričara. Značajan doprinos ove knjige je što najpre kroz kritičku analizu i istorijsku retrospektivu, a potom kroz iznošenje konkretnih predloga reforme EU, ostaje usredsređena na dugoročne i elementarne aspekte, čime ohrabruje i stimuliše dalja razmišljanja o budućnosti EU, u situaciji kada je uzajamno poverenje, bez koga EU ne može, ozbiljno uzdrmano. Jednostavan, ali istovremeno sistematičan, stil pisanja čini ovu knjigu korisnim i ozbiljnim štivom kako za stručnu javnost, tako i za civilno društvo.

Nevena Stanković